

کتابیات

عہد نبوی ﷺ کا نظام سیاست

شیر نوروز خان ☆

❖ ابن ہشام، ابو محمد عبد الملک

”بارگاہ رسالت میں حاضر ہونے والے دنوں“۔ ترجمہ: محمد عبد الحکیم شرف قادری۔

نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو، ۱۹۸۴ء۔ ج۔ ۷، ص ۶۶۰-۷۲۰

❖ ابو المجد، عبد الرحمن

الدبلو ماسیة النبویة۔ دمشق: مؤسسة الرسالة۔ شرون، ۲۰۰۹ء۔ ص ۳۳۹

❖ ابو معاذ

”آنحضورؐ اور سلطنت فارس“۔ میثاق (لاہور) ۱۰: ۴۶ (۱۹۹۷ء) ۶۰-۶۸

۱۱: ۴۶ (۱۹۹۷ء) ۷۳-۸۰

۱۲: ۴۶ (۱۹۹۷ء) ۵۹-۶۹

۱: ۴۷ (۱۹۹۸ء) ۶۱-۶۶

❖ اختر راہی

”میثاق مدینہ (دنیا کا پہلا تحریری دستور)“۔ الحق (اکوڑہ ٹنک) ۵: ۵ (۱۹۷۰ء)

۳۳-۳۴

❖ احمد، قاضی رشید

”آپ کا صلح حدیبیہ برائے امن“۔ علوم اسلامیہ (کراچی) ۵: ۳ (۲۰۰۵ء)

۱۸۵-۱۹۶

❖ احمد، محمد سردار

”صلح حدیبیہ (فتح مبین)“۔ البلاغ (کراچی) ۱۱: ۸ (۱۹۷۵ء) ۲۳-۳۰

❖ اور لیس صدیقی

”عہد نبوی کا نظام حکمرانی۔ ڈاکٹر محمد حمید اللہ کی عالمانہ اور حیات آفرین

تصنیف“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵:۲۹ (۱۹۸۹ء) ۱۱۱-۱۳۲

❖ ارشد، سید رشید احمد

”مدینہ منورہ کی اسلامی ریاست اور رسول اللہ کا سیاسی اور معاشی نظام“۔

بینات (کراچی) ۵:۱۸ (۱۹۷۱ء) ۱۳-۲۴

❖ اسرار احمد

”اندرون عرب انقلاب کے تکمیلی مراحل پر نگاہ بازگشت اور مخالف قوتوں کا

آخری قلع قمع“۔ میثاق (لاہور) ۱:۴۸ (۱۹۹۹ء) ۱۵-۳۸

۳:۴۸ (۱۹۹۹ء) ۱۷-۲۶

”اندرون عرب تکمیل انقلاب کی تمہید: صلح حدیبیہ“۔ میثاق (لاہور) ۱۰:۴۷

(۱۹۹۸ء) ۵-۳۲

”انقلاب نبوی کے بین الاقوامی مرحلے کا آغاز“۔ میثاق (لاہور) ۷:۳۱

(۱۹۸۲ء) ۲۹-۵۶

”انقلاب محمدی کا بین الاقوامی مرحلہ“۔ میثاق (لاہور) ۳:۳۶ (۱۹۸۷ء)

۶۵-۹۲

(۱۹۸۷ء) ۲۱-۳۶

”فراست نبوی کا شاہکار“۔ میثاق (لاہور) ۹:۳۵ (۱۹۸۶ء) ۳۱-۴۷

”نبی اکرمؐ بحیثیت منتظم“۔ میثاق (لاہور) ۱:۲۸ (۱۹۷۹ء) ۹-۱۶

❖ اسد، محمود الحسن

”حضورِ بحیثیت ایک سیاست دان“۔ الاخوة (لاہور)

۱۰:۱ (۱۹۹۹ء) ۴۶-۴۷

❖ الاسطل، علی رضوان احمد

الوفود فی العهد المکی و اثرها الاعلامی۔ الزرقاء: مکتبہ

المنار، ۱۹۸۲م۔ ۳۰۲ ص

❖ اصلاحی، امین احسن

”خاتم رسالت کی سیاست“۔ حلال (راولپنڈی) ۲۸:۱۱-۱۶ (۱۹۹۱ء) ۵۳-۵۸

”رسول: ایک تاریخ ساز مدبر“۔ اشراق (لاہور) ۱:۵ (۱۹۹۳ء) ۱۹-۲۷

”نبی صلی اللہ علیہ وسلم بحیثیت ایک مدبر اور ماہر سیاست“۔ میثاق (لاہور)

۱۰:۱ (۱۹۶۳ء) ۳۳-۴۰

”نبی بحیثیت ایک مدبر اور ماہر سیاست“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور:

ادارہ فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج۔ ۳، ص ۶۲۳-۶۲۸

❖ اعجاز قدیر

”معاہدہ حدیبیہ کی فوجی اہمیت“۔ حلال (راولپنڈی) ۲۶:۳۵-۳۹

۷۳-۵۴ (۱۹۸۹ء)

❖ افروغ حسن، حافظ

”تاجدار مدینہ کی سفارتی حکمت عملی“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۲۹:۵

۲۲۶-۲۰۳ (۱۹۸۹ء)

”دنیا کا پہلا تحریری دستور۔ اس تاریخی دستاویز کی مکمل تفصیلات جو مدینۃ النبیؐ میں شہری مملکت کی بنیاد قرار پائی“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵:۲۹ (۱۹۸۹ء)

۱۵۰-۱۳۳

❖ افضل الرحمن

”پہلی اسلامی ریاست۔ جو معاہدہ عمرانی کی بنیاد پر استوار ہوئی“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵:۲۹ (۱۹۸۹ء) ۱۵۱-۱۶۸

❖ بخاری، سید اعظم شاہ

”صلح حدیبیہ۔ نبی کریمؐ اور کفار قریش کے مابین معاہدہ صلح کی ایمان افروز اور حیران کن تفصیلات“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵:۲۹ (۱۹۸۹ء) ۲۶۵-۳۲۰

❖ بلخ الدین، شاہ

”اسلام کا شہری نظام۔ جس میں عہد جدید کے بلدیاتی نظام کے خدو خال واضح طور پر نظر آتے ہیں [عہد نبویؐ میں مدینہ منورہ]“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵:۲۹ (۱۹۸۹ء) ۹۵-۱۱۰

❖ پھلواری، محمد جعفر

”صلح حدیبیہ“۔ ثقافت (لاہور) ۸:۱۱ (۱۹۶۲ء) ۷-۲۶

❖ جانندھری، محمد حنیف

”عہد رسالتؐ کی مجلس شوریٰ“۔ الخیر (ملتان) ۵:۱۳ (۱۹۹۵ء) ۲۳-۲۹

❖ جاوید، محمد اقبال

”عہد رسالتؐ کے انتظامی خال و خط“۔ السیرۃ عالمی (کراچی) ۱۹ (۲۰۰۸ء) ۲۸۵-۲۹۲

❖ چشتی، شہباز احمد

سیرت محمدی کی روشنی میں جدید اسلامی ریاست کی تشکیل۔ لاہور: ضیاء القرآن
پبلی کیشنز، ۲۰۰۸ء، ۲۶۷ ص

❖ حبیبی، میاں فضل احمد

حضورؐ بحیثیت وزیر اعظم کائنات۔ لاہور: علم و عرفان پبلشرز، ۲۰۰۳ء-۲۰۰۵ ص

❖ الحسنی، شیخ عبدالرحمن الکتانی

”نبوی نظام حکومت“۔ ترجمہ: محمد ارشاد ندوی۔ الفرقان (لکھنؤ) ۵۹: ۲-۳

۵۰-۴۱ (۱۹۹۱ء)

۲۱-۱۳ (۱۹۹۱ء) ۴: ۵۹

۴۱-۳۵ (۱۹۹۱ء) ۷: ۵۹

۲۲-۱۸ (۱۹۹۱ء) ۹: ۵۹

❖ حمید اللہ، محمد

اسلامی ریاست: عہد رسالت کے طرز عمل سے استشہاد۔ لاہور: ناشران قرآن،
۲۰۰۸ ص

.....
رسول اللہؐ کی حکمرانی و جانشینی۔ ترجمہ: خالد پرویز۔ لاہور: بیکن بکس، ۲۰۰۵ء۔

.....
رسول اکرمؐ کی سیاسی زندگی۔ کراچی: دارالاشاعت، ۱۹۶۱ء-۳۲۳ ص

.....
”سرور کائنات کی حکومت“۔ نقوش: رسول نمبر: ادارہ فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔

ج-۳، ص ۶۰۷-۶۲۲

سیاسی وثیقہ جات: از عہد نبوی تا بہ خلافت راشدہ۔ ترجمہ: ابوتکی امام خان
نوشہروی۔ لاہور: مجلس ترقی ادب، ۱۹۶۰ء۔ ۳۳۳ ص
[ترجمہ: الوثائق السیاسیہ]

”عہد نبوی کی سیاست خارجہ کا ایک اہم اصول“۔ الاضواء (لاہور)
۱۲: ۱۷ (۲۰۰۲ء) ۱۶۳-۱۶۹

”عہد نبوی کی سیاست خارجہ کے شاہکار“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ
فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج-۳، ص ۵۵۵-۵۶۱

”عہد نبوی کے اصول سیاسیات“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ
اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج-۳، ص ۶۴۳-۶۵۱

”عہد نبوی کے عربی ایرانی تعلقات“۔ معارف (اعظم گڑھ) ۱: ۵۰ (۱۹۴۲ء)
۲۳-۵

”عہد نبوی کے عربی ایرانی تعلقات“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ
فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج-۳، ص ۶۳۳-۶۴۳

عہد نبوی میں نظام حکمرانی۔ کراچی: اردو اکیڈمی، ۱۹۸۷ء۔ ۲۹۸+۵۳ ص

مجموعہ الوثائق السیاسیہ۔ القاہرہ: مطبعۃ لجنۃ التالیف والترجمہ والنشر،

۱۹۵۶ء-۵۴۹ ص

❖ خاکوانی، بیگم صغریٰ

نبی اکرمؐ بحیثیت مدبر و منتظم، - میثاق (لاہور) ۳:۳۸ (۱۹۹۹ء) ۳۳-۳۹

❖ خالد البيطار

صلح الحبیة. الزرقاء: مكتبة المنار، ۱۹۸۷م. ۵۹ ص

❖ خالد مسعود

”سیاست نبویؐ کا ایک اہم پہلو“ - میثاق (لاہور) ۱:۹ (۱۹۶۳ء) ۳۹-۵۲

”سیاست نبویؐ کا ایک اہم پہلو“ - نقوش: رسول نمبر - لاہور: ادارہ فروغ اردو،

۱۹۸۳ء - ج ۳، ص ۵۷۳-۵۷۵

”معاہدہ حدیبیہ سے اعلان براءت“ - تدبیر (لاہور) ۵۰ (۱۹۹۵ء) ۳۱-۳۸

”معاہدہ حدیبیہ کے اثرات و نتائج“ - تدبیر (لاہور) ۳۸ (۱۹۹۳ء) ۳۳-۵۲

”مواخات اور میثاق مدینہ“ - تدبیر (لاہور) ۵۹ (۱۹۹۸ء) ۵۳-۶۲

❖ خان، امان اللہ

”سرور کائناتؐ بحیثیت منسوس و مدبر ریاست“ - محدث (لاہور) ۳:۵-۶

(۱۳۹۳ھ) ۵۷-۷۲

”میثاق مدینہ“ - ضیائے حرم (لاہور) ۱۰:۱۷ (۱۹۸۷ء) ۱۵-۲۲

”بیثاق مدینہ کی اہمیت و افادیت“۔ فکر و نظر (اسلام آباد) ۱۱:۱۵ (۱۹۷۸ء)

۶۱-۳۵

❖ خان، خالد محمود

”حضورؐ کی قائم کردہ اسلامی ریاست کی روشنی میں دور جدید میں ایک مکمل

اسلامی ریاست کا خاکہ“۔ آگہی (کراچی) ۸ (۱۹۹۶ء) ۴۹-۸۵

❖ خان، لیاقت علی

”نبی اکرمؐ کا تصور بیوروکریسی“۔ الحق (اکوڑہ ٹنک) ۳:۳۲ (۱۹۹۶ء) ۱۳-۱۷

۳۶-۲۵ (۱۹۹۷ء)

۳۲-۳۰ (۱۹۹۷ء)

❖ خان، محمد موسیٰ

فتح مبین۔ علی گڑھ: شیروانی پرنٹنگ پریس، ۱۹۳۱ء-۲۹۳ ص

❖ خان، محمد نسیم

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۱۶۲-۱۷۷

❖ جان، محمد حسن

”رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم بحیثیت قائد“۔ البیان (پشاور) ۱۱:۱ (۱۹۸۳ء) ۵۵-۵۸

❖ راشد متین

”حضور اکرمؐ بحیثیت مثالی حکمران“۔ ضیائے حرم (لاہور) ۱۲:۳۳ (۲۰۰۳ء)

۳۰-۲۱

❖ رشید احمد

”عہد نبویؐ میں اصول سیاست“۔ ثقافت (لاہور) ۳:۵ (۱۹۵۷ء) ۲۱-۳۰

❖ رواش، عطیة محمود

النبي محمد صلي الله عليه وسلم وقيادة العالم، القاهرة:
مكتبة بحر العلوم للنشر والتوزيع، ۲۰۰۸م

❖ زاہد، سید شبیر حسین

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبوی کی روشنی میں“۔
مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۱۱۳-۱۴۷

❖ زمان، شیر محمد

”اسلامی فلاحی ریاست (اسوہ حسنہ کی روشنی میں)“۔ فکر و نظر (اسلام آباد)
۳۰:۱-۲ (۱۹۹۲ء) ۱۸۵-۱۹۸

❖ ساحر، احسان حسن

”محسن اعظم کا نظام سلطنت“۔ منہاج القرآن (لاہور) ۸:۸ (۱۹۹۳ء)
۴۵-۵۰
۸:۹ (۱۹۹۳ء) ۳۶-۳۹

❖ سعدی سنگروری

”آپؐ بحیثیت حکمران“۔ الجامعہ (جھنگ) ۳۸:۲-۳ (۱۹۸۶ء)
۲۳۵-۲۵۱

❖ سلیم، سید محمد

”رسول اللہؐ بحیثیت حکیم و مدبر“۔ السیرة عالمی (کراچی) ۵ (۲۰۰۱ء)
۲۴۲-۲۷۶

”صلح حدیبیہ۔ نبوی سیاست کاری کا شاہکار“۔ القلم (لاہور) (ستمبر ۱۹۹۳ء)
۴۳-۵۱

❖ سلیمان ندوی، سید

”سیرت النبیؐ جلد ہفتم کا ایک باب“۔ معارف (اعظم گڑھ) ۳: ۱۲۱ (۱۹۷۸ء)

۱۸۸-۱۶۵

”عہد نبویؐ میں نظام حکومت“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو،

۱۹۸۲ء۔ ج ۲، ص ۳۶۵-۴۰۰

”عہد نبویؐ میں نظام حکومت کے مظاہر اور خصائص“۔ معارف (اعظم گڑھ)

۳: ۱۲۱ (۱۹۷۸ء) ۲۶۰-۲۳۵

۵: ۱۲۱ (۱۹۷۸ء) ۳۳۰-۳۲۵

❖ سراج اللہ، مفتی

”سیاست خارجہ کے بنیادی اصول، اسوہ حسنہ کی روشنی میں“۔ السیرۃ عالمی

(کراچی) ۱ (۱۹۹۹ء) ۲۶۱-۲۶۸

❖ سیال، عمر حیات

”دوقومی نظریہ کی ضرورت و اہمیت سیرت طیبہ کی روشنی میں“۔ علوم اسلامیہ

(کراچی) ۵: ۹ (۲۰۰۵ء) ۱۱۵-۱۳۰

❖ شاہ، پیر محمد کرم

”صلح حدیبیہ“۔ ضیائے حرم (لاہور) ۶: ۲۸ (۱۹۹۸ء) ۱۷-۲۶

❖ صالح، محمد عبداللہ

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۳۹-۵۸

❖ صائم حسن

”حضور کی قائم کردہ اسلامی ریاست کی روشنی میں دور جدید کی کامیاب
اسلامی ریاست کا خاکہ“۔ آگہی (کراچی) ۸ (۱۹۹۶ء) ۸۶-۱۱۲

❖ صدیقی، عبدالشہید

”آپ کا دیگر مذاہب سے معاہدہ بیثاق مدینہ“۔ علوم اسلامیہ (کراچی)
۱۸۳-۱۷۹ (۲۰۰۵ء) ۵:۳

❖ صدیقی، محمد یٰسین مظہر

”عہد نبویؐ کا انتظامیہ (حکام کے تقرر کی پالیسی)“۔ تحقیقات اسلامی
(علی گڑھ) ۲:۴ (۱۹۸۵ء) ۱۲-۳۲

عہد نبوی صلی اللہ علیہ وسلم کا نظام حکومت۔ لاہور: مکتبہ خلیل،
۱۹۹۳ء-۱۳۶ ص

”عہد نبویؐ میں تنظیم ریاست و حکومت“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ
فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج-۵، ۳۳۰-۲۲۲ [مکمل کتاب]

عہد نبویؐ میں تنظیم ریاست و حکومت۔ نئی دہلی: قاضی پبلشرز اینڈ ڈسٹری
بیوٹرز، ۱۹۸۸ء-۷۴۹ ص

❖ صدیقی، مخدوم روشن

”استحکام پاکستان کے لیے سیاست اور امور خارجہ کے رہنما اصول سیرت طیبہ
کی روشنی میں“۔ علوم اسلامیہ (کراچی) ۹:۵ (۲۰۰۵ء) ۲۰۷-۲۳۳

❖ الصعیدی، عبدالمتعال

السیاسة الإسلامية في عهد النبوة. الطبعة الثانية - دار الفكر
العربی، ۲۳۸ ص

.....
عهد نبوی کی اسلامی سیاست - مرتبہ: محمد احمد پانی پتی - لاہور: ادارہ فروغ
اردو، ۱۹۶۰ء - ۲۰۷ ص

❖ ضیاء الحق، محمد

”دور الدبلو ماسیة فی سیاسیة الرسول (ﷺ)“ - الدراسات الاسلامیة
(اسلام آباد) ۳:۳۳ (۱۹۹۸ء) ۱۰۹-۱۶۰

❖ ضیاء الدین، سید

”سیاست و امور خارجہ کے رہنما اصول سیرت طیبہ کی روشنی میں“ - علوم اسلامیہ
(کراچی) ۹:۵ (۲۰۰۵ء) ۲۳۵-۲۳۸

❖ طالب ہاشمی

”تاریخ ساز سربراہ مملکت“ - اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵:۴۹ (۱۹۸۹ء)
۲۰۳-۱۸۱

.....
”فود عرب بارگاہ رسالت میں“ - محدث (لاہور) ۳:۶ (۱۹۷۶ء) ۶۱-۸۳

.....
”فود عرب بارگاہ رسالت میں“ - الاضواء (لاہور) ۱۲:۱۲ (۲۰۰۲ء) ۲۶۹-۲۹۸

❖ طاہر القادری، محمد

پینچمبر انقلاب کی سیاسی حکمت عملی اور اس کے اثرات و نتائج“ - منہاج القرآن
(لاہور) ۱۳:۷ (۱۹۹۹ء) ۱۵-۲۴

تصور دین اور حیات نبویؐ کا سیاسی پہلو۔ لاہور: منہاج القرآن پبلی کیشنز،

۱۹۷۹ء-۶۳ص

”حیات نبویؐ کا سیاسی پہلو“۔ منہاج القرآن (لاہور) ۱۰:۳ (۱۹۸۹ء)

۲۲-۲۹

۱۰:۴ (۱۹۹۰ء) ۲۵-۳۷

رسول اکرم ﷺ کی سیاسی زندگی۔ کراچی: داراشاعت،

۱۹۸۰ء-۳۶۸ص

سیرۃ الرسول کی ریاستی اہمیت۔ لاہور: منہاج القرآن پبلی کیشنز،

۲۰۰۶ء-۱۱۵ص

سیرت الرسول کی انتظامی اہمیت۔ لاہور: منہاج القرآن پبلی کیشنز،

۲۰۰۶ء-۱۰۹ص

❖ طاہر، محمد منیر

”میشاق مدینہ“۔ ضیائے حرم (لاہور) ۹:۳۳ (۲۰۰۳ء) ۲۷-۳۰

❖ طاہرہ بشارت

”نبی اکرمؐ کا طرز حکمرانی، سیاست کا پیش نمونہ“۔ محدث (لاہور) ۱۴:۳۱

(۱۹۹۹ء) ۵۵-۶۳

❖ عابدہ، عبدالکریم

”صلح حدیبیہ۔ فتح مبین“۔ سیارہ ڈائجسٹ (کراچی) ۵:۲۰ (۱۹۷۳ء)

۸۶-۷۵

❖ عارف نسیم

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبوی کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۲۱۱-۲۲۱

❖ العارفین، سید

”رسول کریمؐ بحیثیت حکمران“۔ الحق (اکوڑہ خٹک) ۳۳: ۷-۸ (۱۹۹۹ء)

۶۳-۵۶

❖ عبدالکلیم، خلیفہ

”اسلام کا سیاسی و معاشی تصور“۔ تقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو،

۱۹۸۳ء۔ ج ۳، ص ۵۹۷-۶۰۶

❖ عبدالرحمن

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبوی کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۸۹-۱۰۵

❖ عبدالرشید

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبوی کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۱۲۸-۱۶۱

❖ عبدالمعطی، فتیحی فوزی

سفراء الرسول. دارالاندلس الجديدة، ۲۰۰۹ م. ۲۳۱ ص

❖ عرفانی، عبدالملک

”رسول اللہؐ بطور سیاستدان“۔ نوائے قانون (اسلام آباد) ۹:۳ (۱۹۹۲ء)

۳۱-۳۷

❖ عزیز زبیدی

”حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم کا نظام حکومت“۔ محدث (لاہور) ۶:۳-۴

(۱۹۷۶ء) ۱۰۵-۱۲۲

❖ عقیل، سید غلام مصطفیٰ بخاری

”رسول خدا کا سیاسی نظام“۔ الجامعہ (جھنگ)۔ ۳-۴:۳۸ (۱۹۸۶ء)

۳۵۴-۳۶۰

❖ علی، چودھری رحمت

”انقلاب کا نبوی طریق کار“۔ المرشد (لاہور) ۱۰:۱۶ (۱۹۹۵ء) ۲۳-۳۱

❖ علی، خواجہ سردار

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۷۰-۸۸

❖ علی، میر حسن

”رسول اکرمؐ کی سیرت کا سیاسی پہلو“۔ البلاغ (کراچی) ۵:۳ (۱۹۶۹ء)

۲۹-۳۵

❖ عمری، محمد عارف اعظمی

”عہد نبویؐ میں تنظیم ریاست و حکومت“۔ معارف (اعظم گڑھ) ۱:۱۳۵ (۱۹۹۰ء)

۵۸-۷۳

❖ غازی، محمود احمد

”رسول اللہؐ بحیثیت ایک مدبر“۔ فکر و نظر (اسلام آباد) ۱۰:۱۲-۱۱ (۱۹۷۵ء)

۶۷۳-۶۵۷

”رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بحیثیت عظیم مدبر“۔ الاشرف (کراچی) ۱۰:۱

۱۳-۷ (۱۹۸۸ء)

۱۳-۱۱ (۱۹۸۸ء) ۱۱:۱

۲۰-۱۷ (۱۹۸۸ء) ۱۲:۱

”نبی کریمؐ کی حکمت و تدبیر“۔ مسیحا (کراچی) ۶:۳-۳ (۲۰۰۳ء) ۱۹-۵۱

❖ غفاری، نور محمد

”مدینہ منورہ کی اسلامی ریاست“۔ الحق (اکوڑہ ٹنک) ۷:۱۰ (۱۹۷۲ء) ۳۳-۵۳

۸۱-۷۷ (۱۹۷۲ء) ۱۲-۱۱:۷

❖ فاروقی، لطف الرحمن

”دصلاح حدیبیہ اور فتح مکہ کا مطالعہ۔ امن عالم کے نقطہ نظر سے“۔ تحقیقات اسلامی

(علی گڑھ) ۲۶:۳ (۲۰۰۷ء) ۷۰-۳۷

”عہد رسالت میں عرب و حبشہ کے تعلقات“۔ معارف (اعظم گڑھ) ۱:۱۸۱

۲۶-۵ (۲۰۰۸ء)

۱۲۳-۱۰۷ (۲۰۰۸ء) ۲:۱۸۱

❖ فاروقی، محمد یوسف

”عہد نبوی میں سفارتی ادارہ“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو،

۱۹۸۳ء۔ ج-۷، ص ۶۰۱-۶۱۰

”عہد نبویؐ میں سفارتی تنظیم“۔ ترجمان القرآن (لاہور) ۳:۹۶ (۱۹۸۱ء)

۲۰-۱۳

❖ فاضل، سید مرتضیٰ حسین

”آنحضرتؐ کی پہلی سیاسی فتح (ہجرت حبشہ)“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور:

ادارہ فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج۔ ۳، ص ۵۷۶-۵۹۶

❖ فاضلی، ریحانہ تبسم

”غیر مسلموں سے عہد نبویؐ میں معاہدات“۔ علوم اسلامیہ (کراچی) ۵:۳

(۲۰۰۵ء) ۱۷۸-۱۶۷

❖ قادری، محمد صدیق خان

”حضور سرور کائناتؐ بحیثیت سربراہ“۔ السعید (ملتان) ۵:۸ (۲۰۰۱ء)

۹۵-۸۹

❖ قاسمی، اخلاق حسین

”عوامی رہنمائی کا منصب اور سرور عالمؐ“۔ رہبر عالم (دہلی) ۱۰:۱۰ (۲۰۰۳ء)

(۱۹۶۱ء) ۱۰۳-۹۷

❖ قریشی، محمد صدیق

”حضورؐ کی خارجہ پالیسی“۔ ضیائے حرم (لاہور) ۱:۱۶ (۱۹۸۵ء) ۷-۲۱

رسول اکرمؐ کی سیاست خارجہ۔ لاہور: قنطار پبلی کیشنز، ۱۹۷۸ء۔

❖ کتانی، عبدالحی بن عبدالبکیر

التراتیب الادریہ۔ الرباط: ۱۳۳۶ھ، ج ۲

دور نبویؐ کا نظام حکومت (عہد نبویؐ کا اسلامی تمدن): اختصار و ترجمہ
 ”الترتیب الاداریہ۔ ترجمہ: معظم الحق۔ کراچی: ادارۃ القرآن والعلوم
 الاسلامیہ، ۲۰۰۳ء۔

نظام حکومت نبویہ اردو ترجمہ الترتیب الاداریہ۔ ترجمہ: محمد ابراہیم فیضی۔ لاہور:
 فرید بک سٹال، ۲۰۰۵ء۔ ص ۲۷۷

❖ گیلانی، سید اسعد

”حضور اکرمؐ اور اسلامی ریاست کی تشکیل“۔ مقالات سیرت: ساتویں قومی
 سیرت کانفرنس۔ اسلام آباد: وزارت امور مذہبی، ۱۹۸۲ء۔ ص ۲۱۱-۲۵۶

”رسول اکرمؐ کی حکمت سیاست“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو،
 ۱۹۸۳ء۔ ج۔ ۷، ص ۶۱۱-۶۵۹

”رسول اکرمؐ کی حکمت قیادت۔ سیرت رسولؐ کے آئینے میں اسلام کے فلسفہ
 قیادت کا بصیرت افروز مطالعہ“۔ اردو ڈائجسٹ (لاہور) ۵: ۲۹ (۱۹۸۹ء)
 ۱۶۹-۱۷۸

❖ محمد افضل

”حضور اکرمؐ بحیثیت سیاستدان“۔ منہاج القرآن (لاہور) ۹: ۷ (۱۹۹۳ء)
 ۳۶-۳۹

❖ محمد اقبال، شیخ

”حضورؐ بحیثیت مدبر“۔ دعوت (دہلی) ۲۳۳: ۱۱ (۱۹۶۲ء) ۳۱-۳۸

❖ محمد بلال

”صلح حدیبیہ اور جہاد و قتال“۔ اشراق (لاہور) ۱۱:۱۳ (۲۰۰۱ء) ۵۳-۵۸

❖ محمد ثانی، حافظ

”عہد نبوی کے معاہدات امن و صلح اور عہد حاضر میں ان کی اہمیت“۔ سیرت
طیبہ (کراچی) ۱۱:۳۶-۳۷ (۲۰۰۰ء) ۵۵-۷۵”مجموعۃ الوثائق سیاسیہ للعہد النبوی والخلافة الراشدة ایک مطالعہ“۔ السیرة
عالمی (کراچی) ۲۱ (۲۰۰۹ء) ۳۳۹-۳۵۸”یثاق مدینہ، سیاست نبوی کا مثالی شاہکار“۔ السیرة عالمی (کراچی) ۳
۱۶۲-۱۳۳ (۲۰۰۰ء)

❖ محمد سجاد

”رسول اکرمؐ کا طریق دعوت اور وفود عرب“۔ فکر و نظر (اسلام آباد) ۱:۳۹
۲۹-۲۹ (۲۰۰۱ء)

❖ محمد سعید

”استحکام پاکستان کے لیے حکمران کی اطاعت کی اہمیت سیرت طیبہ کی روشنی
میں“۔ علوم اسلامیہ (کراچی) ۹:۵ (۲۰۰۵ء) ۱۸۹-۱۹۶

❖ محمد سعید، حکیم

”حضورؐ بحیثیت سربراہ ملت“۔ سیرت طیبہ (کراچی) ۱۰:۳۲-۳۳

❖ محمد طاہرین

”حضور اقدسؐ کی سیاسی زندگی“۔ الحق (اکوڑہ خٹک) ۱۱:۲۷ (۱۹۹۲ء) ۵-۱۳
۲۰-۹ (۱۹۹۲ء) ۱۲:۲۷

❖ محمد الغزالی

”سیرت رسول کی روشنی میں جدید اسلامی ریاست کا تصور“۔ معارف اسلامی

(اسلام آباد) ۱:۱ (۲۰۰۲ء) ۷۵-۸۹

❖ محمد یونس

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کا سفارتی نظام۔ راولپنڈی: دارالفرقان،

۱۹۹۶ء-۲۸ ص

❖ محمد یونس، حافظ

”اسلامی فلاحی مملکت اسوہ رسول کی روشنی میں“۔ منہاج (لاہور) ۱۲:۳

(۱۹۹۳ء) ۶۳-۱۰۱

❖ محمود، ثناء اللہ

”عہد نبوی و خلافت راشدہ کے معاہدات اور ان کے اقلیتوں پر اثرات“۔

علوم اسلامیہ (کراچی) ۵:۳ (۲۰۰۵ء) ۱۹۷-۲۰۴

❖ محمود، چوہدری عارف

”دعوتِ انسانیت کا اسلوب سیاست و قیادت“۔ ضیائے حرم (لاہور) ۲۳:۸

(۱۹۹۳ء) ۲۷-۳۳

❖ مسعود، مفتی

صلح حدیبیہ و غزوہ خیبر۔ لاہور: علم و عرفان پبلشرز، ۲۰۰۳ء-۹۶ ص

❖ ملا واحدی

”سرور کائنات کا دربار“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغِ اردو، ۱۹۸۳ء۔

ج-۳، ص ۶۲۹-۶۳۳

❖ مودودی، سید ابوالاعلیٰ

”رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کا نظام حکومت“۔ ترجمان القرآن (لاہور) ۲:۸۹

(۱۹۷۸ء) ۹-۲۹

”مدینہ منورہ میں اسلامی معاشرہ اور ریاست کی تشکیل“۔ محدث (لاہور)

۲-۳:۶ (۱۹۷۰ء) ۳۹-۵۶

”یہود یثرب اور یثاق مدینہ“۔ ترجمان القرآن (لاہور) ۲:۱۳۸ (۲۰۱۱ء)

۳۳-۳۸

❖ نثار احمد

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۵۹-۶۹

”رسول اکرمؐ کی سیاسی زندگی (ڈاکٹر محمد حمید اللہ کی کتاب پر ایک نظر)“۔

جہات الاسلام (لاہور) ۲-۱:۳ (۲۰۱۰-۲۰۱۱ء) ۲۳۷-۲۴۷

عہد نبویؐ میں ریاست کا نشو و ارتقاء۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ

اردو، ۱۹۸۳ء۔ ج ۵، ص ۱۱-۳۳۰ [مکمل کتاب]

عہد نبویؐ میں ریاست کا نشو و ارتقاء۔ لاہور: نشریات، ۲۰۰۸ء۔ ص ۵۰۱

”عہد نبویؐ میں نظام حکمرانی پر ایک نظر“۔ جہات الاسلام (لاہور) ۱:۱

(۲۰۰۷ء) ۷۷-۹۹

❖ ندوی، سید رضوان علی

”رسول اکرمؐ کی سیاسی زندگی“۔ البیان (کراچی) ۴:۱ (۱۹۹۰ء) ۲۱-۲۸

❖ ندوی، سید ابوالحسن علی

”عالم عربی کی قیادت“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو، ۱۹۸۳ء۔

ج-۳، ص ۵۶۲-۵۷۲

❖ نقشبندی، رضوان احمد

”حیات نبویؐ کا سیاسی پہلو“۔ السعید (ملتان) ۲:۱۷ (۲۰۱۰ء) ۳۲-۴۰

❖ نقوی، سید کفایت حسین

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۱۰۶-۱۱۲

❖ نگہت ہاشمی

عظیم منتظم۔ لاہور: انور پبلی کیشنز، ۲۰۰۷ء۔ ص ۳۸

❖ نوری، اقبال احمد

”رسول اللہؐ کی بین الاقوامیت“۔ نقوش: رسول نمبر۔ لاہور: ادارہ فروغ اردو،

۱۹۸۳ء۔ ج-۳، ص ۵۲۵-۵۵۴

❖ نوید اختر

”صحیفہ مبارک“۔ ضیائے حرم (لاہور) ۹:۷ (۱۹۷۷ء) ۳۰-۳۴

[مدینہ کے انصار قبائل اور یہودیوں کے مابین معاہدہ]

❖ نیازی، غلام سرور خان

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۱۷۸-۱۹۳

❖ نیازی، لیاقت علی خان

”حضور اکرم کے دور میں سول سروس“۔ اردو نامہ (لاہور) ۲۳:۳-۴

(۲۰۰۷ء) ۲۳۲-۲۳۸

❖ وصفی، مصطفیٰ کمال

النبي والسياسة الدولية. القاهرة: مؤسسة دارالشعب،

۱۹۷۵ء-۲۸ص

❖ ہاشمی، شاہ معین الدین

”باجگزاران روم و فارسی سے معاہدات نبوی (قبائل کی شیرازہ بندی)“۔

فکر و نظر (اسلام آباد) ۳:۳۷ (۲۰۰۰ء) ۳-۳۳

.....

”عہد نبوی میں اسلامی ریاست کا داخلی نظم و نسق“۔ اسلام آباد: شعبہ علوم

اسلامیہ، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، ۱۸۴ص

.....

”معاہدات نبوی (عمومی مطالعہ)“۔ معارف اسلامی (اسلام آباد) ۸:۷

(۲۰۰۹ء) ۱۷۱-۲۰۲

.....

”یثاق مدینہ۔ فقہی مطالعہ“۔ فکر و نظر (اسلام آباد) ۲:۴۴ (۲۰۰۶ء)

۳-۶۴

❖ ہزاروی، فیروز الدین

”فلاحی ریاست ہی مستحکم پاکستان کی بنیاد ہے: سیرت النبی کی روشنی میں“۔

علوم اسلامیہ (کراچی) ۹:۵ (۲۰۰۵ء) ۳۲۱-۳۲۶

❖ یونس، حافظ محمد

”اسلامی فلاحی مملکت اور اس کا قیام عملی تجاویز۔ اسوہ نبویؐ کی روشنی میں“۔

مقالات سیرت۔ اسلام آباد: وزارت مذہبی امور، ۱۹۹۲ء۔ ص ۱۹۳-۲۱۰

Western Languages

- ❖ Afsaruddin, Asma. "Where Earth and Heaven Meet: Remembering Muhammad as Head of State." In: Jonathan Brockopp (Ed.), *The Cambridge Companion to Muhammad*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. pp.180-198.
- ❖ Ahmad, Gulzar. *Muhammad and His Constitutional Charter*. Rawalpindi: Institute of Islamic Culture, 1993. 271p.
- ❖ Ali, Furrukh B. "Al-Hudaybiya: An Alternative Version." In: Uri Rubin (Ed.), *The Life of Muhammad*. Aldershot: Ashgate, 1998. pp.229-244.
- ❖ Ali, Mir Hasan. "Political Aspect of the Holy Prophet's Life." *The Voice of Islam* (Karachi) 18:10 (1970) pp.727-738. , 21:8 (1973) pp.351-361.
- ❖ Aziz, Qutubuddin. *The Prophet and the Islamic State: A Profile of the Prophet of Islam (peace be upon him) and a Synopsis of the Islamic State he Established in Madina in Arabia to Spread God's Message in the world*. Karachi: Islamic Media Corporation, 1990. 188p.
- ❖ Aydin, Mehmet S. "Muhammad: Prophet and Statesman." *Dialogue and Alliance* (New York) 12:2 (1998) pp.58-68.
- ❖ Beg, Mirza Aslam. "Muhammad (S.A.W): A Study in Leadership." *Islamic Order* (Karachi) 6:4 (1984) pp.13-16.
- ❖ Black, Antony. *The History of Islamic Political Thought: From the Prophet to the Present*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.

- ❖ Clarke, Abdassamad. *The Clear Victory: Qur'an 48:1: Hundaybiyyah, the Pledge of Allegiance of Ridwan and the Treaty of Peace*. London: Ta-Ha, 1998. 32p.
- ❖ Dargahi, Gholam Husain. "The Shaping of Hizbullah or Muhammad's Virtuous Polity," A. D. 624-32." *Islamic Culture* (Hyderabad, Deccan) 45 (1971) pp.145-56.
- ❖ Denny, F. M. "Ummah in the Constitution of Medina." *Journal of Near Eastern Studies* (Chicago) 36:1 (1977) pp.39-47.
- ❖ Gil, Moshe. "The Constitution of Medina: A Reconsideration." *Israel Oriental Studies* (Tel Aviv) 4:1 (1973) pp.44-66.
- ❖ Hammershaimb, E. "The Religious and Political Development of Muhammad." *The Muslim World* (Oxford) 39:2-3 (1949) pp.126-35, 195-207.
- ❖ Hamidullah, Muhammad. *The First Written Constitution in the World: An Important Document of the Time of the Holy Prophet*. 2nd Rev. ed. Lahore: Sh. Muhammad Ashraf, 1968. 75p.
- ❖ Hashmi, Yousuf Abbas. "International Relations and Muhammad (PBUH)." In: *Universality of the Holy Prophet's Message: International Seerat Conference (12-13 Rabi al-Awwal, 1406 A.H. November 26-27, 1985 Islamabad, Pakistan)*. Islamabad: Ministry of Religious Affairs, (1985). V. 1. pp.37-45.
- ❖ -----, *Kitabur-Rasul: The Constitutional Dictation of Muhammad (PBUH)*. Karachi: The University of Karachi, 1984. 170p.
- ❖ -----, "Rejoinder by Author: Kitabuir Rasul, the Constitutional Dictation of Muhammad." *Islamic Studies* (Islamabad) 25:1 (1986) pp.93-95.

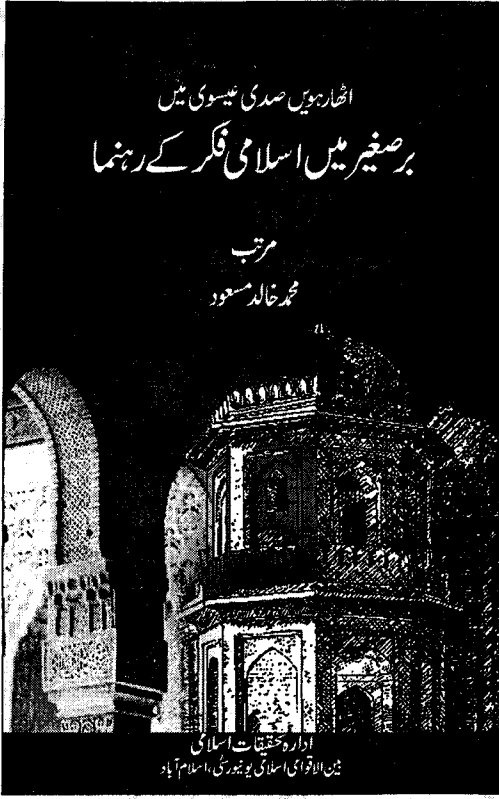
- ❖ Hawting, G. R. "Al-Hudaybiyya and the Conquest of Mecca: A Reconsideration of the Tradition about the Muslim Takeover of the Sanctuary." In: Uri Rubin (Ed.), *The Life of Muhammad*. Aldershot: Ashgate, 1998. pp.245-267.
- ❖ Homoud, Mohammad Ali Nasir. *Diplomacy in Islam: Diplomacy during the Period of Prophet Muhammed*. Jaipur: Printwell, 1994. 297p.
- ❖ Hosien, Imran N. "Political and Diplomatic Seerah: Treaties and Agreements." In: *Universality of the Holy Prophet's Message: International Seerat Conference (12-13 Rabi al-Awwal, 1406 A.H. November 26-27, 1985 Islamabad, Pakistan)*. Islamabad: Ministry of Religious Affairs, (1985). V. 2. pp.35-57.[Study on Hudaibiyah in detail].
- ❖ Husaini, S. A. Q. *Arab Administration*. 5th ed. Lahore: Sheikh Muhammad Ashraf, 1966. 308p. [Includes foundation of Muslim state by the Prophet].
- ❖ ----. "The Shura." *Journal of the Pakistan Historical Society* (Karachi) 3:2 (1955) pp.151-65. [Describes the Shura system as practised by the Prophet and al-Khulafa ar-Rashidun].
- ❖ Ilyas, Muhammad and Syed, M. H. (Eds.). *Prophet's Teaching and Freedom and Rights*. New Delhi: Anmol Publications, 2009. 318p.
- ❖ Iqbal, Afzal. *The Prophet's Diplomacy: The Art of Negotiation as Conceived and Developed by the Prophet of Islam*. Massachusetts: Claude Stark & Co., 1975. 142p.
- ❖ Kaka Khel, Muhammad Nazeer. "Foundation of the Islamic State at Medina and its Constitution." *Islamic Studies* (Islamabad) 21:3 (1982) pp.61-88.
- ❖ Khan, Majid Ali. "Some Political Aspects of Prophet's Life." *Islamic Culture* (Hyderabad, Deccan) 53:4 (1979) pp.233-247.

- ❖ Landau-Tasseron, E. "Processes of Redaction: The Case of the Tamimite Delegation to the Prophet Muhammad." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* (London) 49 (1986) pp.253-270.
- ❖ Lecker, M. "Did Muhammad Conclude Treaties with the Jewish Tribes Nadir, Qurayza and Qaynuqa'?" *Israel Oriental Studies* (Tel Aviv) 17 (1997) pp.29-36.
- ❖ Masud, Muhammad Khalid. "Minorities in Islamic History: An Analytical Study of four Documents." *Al-Mushir* (Rawalpindi) 40:2 (1998) pp.46-56. [Describes the Medina Pact 622 CE; the Najran treaty 631 CE; the Pact of Ilea (Jerusalem) 638 CE; Surrender of Granada 1491 CE.].
- ❖ Al-Masumi, M. Saghir Hasan. "The Prophet's Treaty with the Disbelievers of Mecca." *The Voice of Islam* (Karachi) 20:9 (1972) pp.496-500.
- ❖ Mernissi, Fatima. *Le Harem Politique: le Prophète et les Femmes*. Paris: Albin Michel, 1987. 293p.
- ❖ Muranyi, Miklos. *Die Prophetengenossen in der Fruhislamischen Geschichte*. Bonn: Selbstverlag des Oriental Seminar der Universitaat, 1973. 196p.
- ❖ El-Naggar, Anas Moustafa. "The Deputations to Al-Madinah." *Al-Azhar Magazine* (Cairo) 59:3 (1986) pp.426-430. [Study about the delegations from various tribes who visited the Prophet Muhammad (SAW) after the conquest of Macca].
- ❖ Pipes, Daniel, "Lessons from the Prophet Muhammad's Diplomacy." *Middle East Quarterly* (Philadelphia) 6:3 (1998) pp.65-72.
- ❖ Qureshi, Muhammad Siddique. *Foreign Policy of Hadrat Muhammad Sallallahu Alaihi Wasallam*. New Delhi: Kitab Bhavan, 1991. 369p.

- ❖ Rubin, Uri. "The Life of Muhammad and the Islamic Self-image: A Comparative Analysis of an Episode in the Campaigns of Badr and al-Hudaybiya." In: Harald Motzki (Ed.), *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*. Leiden: Brill, 2000. pp.3-17.
- ❖ Serjeant, R. B. "The Constitution of Medina." *Islamic Quarterly* (London) 8:1-2 (1964) pp.3-16.
- ❖ ----. "The Sunnah Jamiaah-Pacts with the Yathrib Jews and the Tahrim of Yathrib." [Documents Relating Constitution of Medina]. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* (London) 41:1 (1978) pp.1-42.
- ❖ ----- . "The Sunnah Jami'ah, Pacts with the Yathrib Jews, and the Tahrim of Yathrib: Analysis and Translation of the Documents Comprised in the So-Called "Constitution of Medina." In: Uri Rubin (Ed.), *The Life of Muhammad*. Aldershot: Ashgate, 1998. pp.151-192.
- ❖ Siddiqi, Hamidullah. *Political Life Of Our Prophet*. Lahore: Idara-e-Islam, 1950. 480p.
- ❖ Siddiqui, Kalim. *Political Dimensions of the Seerah*. London: ICIT Books/Crescent Publications, 1998. 32p
- ❖ Siddiqui, Muhammad Yasin Mazhar. *Organization of Government under the Prophet*. Delhi: Idarah-i-Adabiyat-i Delli, 1987. 591p.
- ❖ Suleman, Mohammad. "The Role of Espionage in the Successful Defense of Medina in A.H.5." *Islamic Culture* (Hyderabad, Deccan) 60 (1986) pp.19-25.
- ❖ ----- . "Secret Diplomacy that Led to the Conquest of Mecca." *Islamic Culture* (Hyderabad, Deccan) 59 (1985) pp.153-160.
- ❖ Watt, W. Montgomery. *Muhammad Prophet and Statesman*. London: Oxford University Press, 1961. 250p.

- ❖ -----, *Mahoma, Profeta y Homhre de Estado*. Tr. by Laura Subirats. Barcelona: Melusina. 2004. 255p.
[Tr. of Muhammad Prophet and statesman, 1961.]
- ❖ El-Zayyat, Ahmed Hasan. "Muhammad the Messenger of God: The First to Declare Human Rights." *Mujallatul Azhar* (Cairo) 31(1959-60) pp.185-88.

اٹھارہویں صدی عیسوی میں برصغیر میں اسلامی فکر کے رہنما

برصغیر کی ملی و فکری تاریخ میں اٹھارہویں صدی کی اپنی ایک اہمیت ہے۔ یہ وہ دور تھا جب جنوبی ایشیا میں مسلمانوں کا سیاسی اقتدار رو بہ زوال تھا۔ مسلم فکر و ثقافت بھی اپنی توانائی کھو رہی تھی۔ شکست و ریخت کے شکار مسلم معاشرے میں ہندو تہذیب و فلسفہ کے زیر اثر کمزوریاں اور خامیاں پیدا ہو چکی تھیں۔ بالغ نظر اہل علم و دانش نے، جنہیں اس صورت حال کا گہرا احساس تھا، ایسے دور میں دین سے رُوگردانی، اندھی تقلید اور فکری جمود کے خلاف

پے در پے آواز اٹھائی۔ ان کی علمی و فکری کاوشیں بڑی وقیح اور یادگار تھیں۔ ان کی بلند کی ہوئی آواز کی اہمیت کے پیش نظر ادارہ تحقیقات اسلامی نے ”اٹھارہویں صدی میں برصغیر میں اسلامی فکر کا جائزہ“ کے موضوع پر ایک مسلسل مذاکرہ کا انعقاد کیا جو وقتاً فوقتاً دو برس تک جاری رہا۔ اس طویل مذاکرے میں جو مقالات پڑھے گئے ان کا انتخاب اب ادارہ کی طرف سے ایک کتاب کی شکل میں پیش کیا جا رہا ہے۔ ان مقالات میں اٹھارہویں صدی کے دس بڑے مشاہیر کے افکار و خدمات کا جائزہ لیا گیا ہے۔ ان مشاہیر میں شاہ ولی اللہ، شاہ عبدالعزیز، شاہ رفیع الدین، خواجہ میر درد، مرزا عبدالقادر بیدل، شاہ عبداللطیف بھٹائی، مرزا مظہر جان جانا، سید غلام علی آزاد بلگرامی، قاضی محمد اعلیٰ تھانوی، قاضی محمد ثناء اللہ پانی پتی اور مرزا ابوطالب شامل ہیں۔

ISBN 978-969-408-277-6

صفحات: ۲۳۰

قیمت: ۴۵۰ روپے